

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

KİTAP İNCELEMESİ

Stephen F. LARRABEE ve Ian O. LESSER,
Belirsizlik Döneminde Türk Dış Politikası

Fulya A. EREKER

Araş. Gör., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Belirsizlik Döneminde Türk Dış Politikası

Stephen F. LARRABEE – Ian O. LESSER

Çeviren: Mustafa Yıldırım, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2004, 287 sayfa, bibliyografya.

Hazırlayan: Fulya A. EREKER*

Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty başlığıyla 2003’de ABD’de RAND’dan çıkan bu eserin yazarlarından Stephen Larrabee, RAND’ın Avrupa Güvenlik masasında çalışmaktadır. Ian O. Lesser ise eski bir RAND uzmanıdır. Türk dış politikası üzerine analizleri olan yazarların bir diğer ortak çalışması da (Zhalmay Khalilzad ile birlikte) 2000 yılında yayınlanmış olan *The Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan*’dır.¹ Yazarlar Türk dış politikası üzerine uzun süredir çalıştıklarından bu konuda çıkan İngilizce literatüre hakim görünmektedirler ve özellikle Türk araştırmacılarının İngilizce eserlerine yoğun bir biçimde başvurdukları görülmektedir. Fakat eserde birincil kaynaklara hemen hiç başvurulmamıştır.

Yazarlar bu kitabın yazılış amacını, Türkiye’nin uluslararası rolü ve ilişkilerini belirleyen geleneksel paradigmlar artık geçerliliğini yitirmiş olduğundan, yeni durumun ne olduğunu araştırmak ve ortaya koymak olarak ifade etmişlerdir (s. 29). Bu çerçevede yazarlar tarihsel analize başvurmayarak, kendilerinin de belirttiği gibi, daha çok Türk dış politikasının değişim gösterdiğini düşündükleri “kilit” alanlarına yoğunlaşmışlardır. Kitapta Larrabee ve Lesser’ın ağırlıklı olarak Türkiye’nin güvenlik politikaları ve stratejik konumuna ilgi gösterdikleri görülmektedir. Türkiye’yi Avrupa ve ABD için stratejik önemi gittikçe artan Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanların ortasında yer alan bir “mihver” ülke olarak tanımlayan yazarlar, Türkiye’de meydana gelecek gelişmelerin Avrupa ve ABD’nin çıkarlarını doğrudan etkileyeceğini vurgulamaktadırlar (s. 16-17). Türkiye’nin Batı açısından stratejik önemine ağırlık vermelerine karşın yazarlar, pek çok dış politika analizi çalışmasında ihmal edilen iç etkenler unsurunu da dışlamayarak, Türkiye’nin dış ve güvenlik politikalarının değişiminde etkisi olan içsel ve dışsal unsurlar arasında bir bağlantı kurmak yoluyla daha sağlam bir analiz çerçevesi ortaya koymuşlardır. Buna karşılık, dış politikayı etkileyen her unsura yer verme çabasıyla, kitapta birçok konunun büyük ölçüde yüzeysel

* Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

¹ Türkçe Çevirisi: *Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, çev. Işık Kuşçu, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001.

ele alındığı da görülmektedir. Türkiye’de yaşanan içsel değişimlerin Türk dış politikasına etkisi yanında eserde, yoğun bir biçimde Türkiye’nin Avrupa, Balkanlar, Avrasya, Ortadoğu-Akdeniz ve ABD ile ilişkileri ayrı birer bölüm olarak ele alınmıştır. Larrabee ve Lesser bu bölümlerde Türkiye’nin sayılan bölgelerle ilişkilerinde, özellikle 1990 sonrasında meydana gelen gelişmeleri özetleyerek gelecek için birtakım öngörülerde bulunmaya çalışmışlardır. Yazarlar, Türkiye’nin bölgesel ilişkilerinde tarihsel arkaplanı bütünüyle dışlamamışlarsa da, ilişkilerin tarihsel kökenlerine, savlarını desteklemek için gerekli gördükleri yerlerde kısa bir biçimde değinmekten de kaçınmamışlardır.

İkinci bölümde “İçerde Değişen Ortam” başlığı altında iç etkenler, ekonomik ve siyasal krizler, ordunun rolü, güvenlik politikalarının içsel boyutu olarak Kürt sorunu, milliyetçilik ve İslamın yükselişi gibi konular ele alınmıştır. Fakat bu bölümde yazarlar, daha çok alt başlıklarda ele aldıkları yeni toplumsal dinamiklerin ortaya çıkışı ve bunun yanında Avrupa ile entegrasyon talebinin beraberinde getirdiği dış baskılar sonucu güçlü devlet geleneğine dayalı Kemalist paradigmanın aşınmaya başlamış olmasının Türk dış ve güvenlik politikalarına ne şekilde etki edeceği üzerinde yoğunlaşmışlardır. Larrabee ve Lesser bu bölümde, kitabın daha sonraki bölümlerinde de tekrarlayacakları gibi, Türkiye’nin daha tutucu, içe dönük ve milliyetçi bir dış politika izleyebilme endişesini -biraz da abartılı bir biçimde- sürekli canlı tutmaktadırlar. Örneğin, ekonomik ve siyasal krizlere karşı iki çözüm alternatifinin olduğunu söyleyen yazarlara göre; IMF’den esinlenen ekonomik reformların başarıyla uygulanması olan birinci yolun seçilmesi halinde Türkiye daha aktif, Batı merkezli ve çok kutuplu bir dış politikaya sahip olacak, buna karşın reformlarda başarısız (ya da isteksiz) olacak bir Türkiye tutuculuğa ve statükoculuğa kayarak içe dönecek ve önceden kestirilemez tek yanlı politikalara yönelebilecektir (s.35).

Larrabee ve Lesser, Türkiye’de Ordu’nun rolünü değişen içsel dinamiklerden biri olarak ortaya koymaktadırlar. Yazarlara göre, toplumda Ordu’nun Atatürk’ün politikalarını yorumlayış biçiminin demokratikleşme ve modernleşme önünde engel olduğu kaygısı artmaya başlamıştır (s. 47-48). Fakat, Türk iç ve dış politikalarında Ordu’nun rolünü en fazla aşındıran durum AB ile entegrasyon talebinin gerektirdiği reformlar olarak ortaya konmuştur. Yazarlara göre, bu reformlar yönünde önemli adımlar atılmış olmasına karşın, geline nokta henüz AB üyeliğinin gereklerini karşılamamaktadır. Yazarlar, “bugün başvurmuş olsa Türkiye NATO’ya üye olabilir miydi? sorusuna cevap vermenin çok zor olduğunu belirterek, Türkiye’nin bu konuda henüz çok geride olduğunu göstermeye çalışmışlardır (s. 50).

Türk dış politikasının dayandığı geleneksel paradigmanın aşınmasında önemli bir içsel etken olarak yazarlar, yeni toplumsal aktörlerin ortaya çıkışını göstermektedir. Larrabee ve Lesser, TÜSIAD ve çeşitli bağımsız araştırma merkezlerini, liberal ve reformist bir geleceğe ilgi duyan kurumlar olarak tanımlamakta ve bu kurumların Türk dış politikasının aktif ve çok yönlü olması yönünde verdikleri desteği olumlamaktadır. Yazarlar ayrıca, geleneksel dış politika yaklaşımlarını aşındıran yeni bakış açılarının bir diğer kaynağı olarak da, imam-hatip okulları ve özel üniversiteler gibi alternatif eğitim kurumlarını göstermişlerdir (s. 52-53). Larrabee ve Lesser'ın, devlet üniversiteleri ve askeri okullara alternatif olarak gördükleri bu eğitim kurumlarından ortaya çıkan "yeni" bakış açılarının tümünün aynı yönelimlere sahip olduğu izlenimini vermiş olmaları tartışmalı görünmektedir.

Yazarlar ikinci bölümde, geleneksel güvenlik ve dış politika merkezlerinin dünyaya bakışını belirlediğini düşündükleri iç güvenlik sorunları olarak İslamcılık ve Kürt ayrılıkçılığını da ele almışlardır. İslamcılığın yükselişine karşı verilen siyasi ve hukuki mücadelenin, AB faktörü dolayısıyla önünün kesildiğini belirten yazarlar, Kürt sorununa daha fazla değinmişlerdir. PKK terörünün önlenmiş olmasının, sorunun çözümü için en uygun ortamı yaratmış olduğunu öne süren Larrabee ve Lesser, bu konuda henüz yeterli adımların atılmamış olmasının Türkiye'ye ciddi bedeller ödetmeye devam edeceğini öngörmektedirler (s. 64). Yazarlar, Kürt sorunu bağlamında tartışmalı bazı veriler de ortaya koymuşlardır. Örneğin, yıllarca süren çatışmalar ve kötü ekonomik koşullar nedeniyle "geleneksel Kürt bölgesi" olan Güneydoğu Anadolu'da Kürtlerin yüzde ellisinden fazlasının göç ettiğini öne süren yazarlar, bu bilgiyi doğrulayan herhangi bir belge sunmamışlardır.

Son olarak Türkiye'nin dış politika potansiyelini iç istikrarına bağlayan yazarlar, bu iç istikrarı da üç ölçüte bağlamışlardır. Bu ölçütlerden ilki, liberalleşme taleplerinin "güçlü devlet"i törpüleyebilme başarısı; ikincisi, Türk siyasi hayatında aşırı uçların yerine merkezde yer alan "yeni yüzler"in ortaya çıkması gereğidir. Yazarlar bu bağlamda, "Demirel tarzı" merkezci ve popülist vizyonların karışımı olarak gördükleri Mehmet Ali Bayar'ı ümit vadeden bir güç olarak gören görüşlere katılarak, merkezde yeni yüzlerin ortaya çıkmaması halinde, Türk dış politikasında radikal yönlelere kayma olasılığının güçleneceğini vurgulamışlardır (s. 67-68). Son ölçüt, ekonomi alanında uygulanacak başarılı politikalar. Bir mihver ülke olarak Türkiye'nin ekonomik sorunlarının, kendi dış politika çıkarları kadar uluslararası ortaklarına da zarar verdiğini belirten yazarlar, olumsuz ekonomik koşulları dini politikaların da körükleyicisi olarak değerlendirmişlerdir (s. 69).

Türkiye ve Avrupa başlığını taşıyan üçüncü bölümde, tek tek Avrupa ülkeleriyle ilişkiler yerine doğrudan AB ve Türkiye ilişkileri ele alınmıştır. AB ile ilişkiler bağlamında diğer bölümlerde ağırlığı bu kadar hissedilmeyen iç etkenlerin, hem Türkiye hem de AB açısından, doğrudan etkisine yoğunlaşmıştır. Bu durum, yazarların Türkiye’de meydana gelen iç değişimlerde AB ile entegrasyon çabasının rolünü ön plana çıkarmalarından kaynaklanmaktadır. Larrabee ve Lesser, AB genişlemesi, ekonomik boyut, insan hakları ve demokrasi boyutu, Kürt sorunu, İslam faktörü, ordu, Yunanistan ve Kıbrıs, savunma ve güvenlik boyutları açısından ele aldıkları Türkiye-Avrupa ilişkilerinde ABD etkenini de tartışmışlardır. Yazarlar bu bölümde, AB ile entegrasyonun yakın gelecekte zor, hatta imkansız olduğu öngörüsünü ağırlıklı olarak ortaya koymaktadırlar. Türkiye’nin AB üyeliğini çıkmaza sokan şey, AB’nin üyeliğe girişte son on yılda ortaya koyduğu siyasal kriter ve değerlendirmelerdir (s.78). Türkiye’de çeşitli çevrelerce dile getirilen, AB’nin kültürel ve dini temellere dayanan bir önyargıyla hareket ettiği inancının yersiz olduğunu öne süren yazarlar, Türkiye’ye haksızlık yapıldığı önyargısıyla hareket etmenin ilişkileri daha da çıkmaza sokacağı uyarısında bulunmaktadır. Yazarlar Türkiye-AB ilişkilerini ele aldıkları her boyutta Türkiye’nin ortaya koyduğu gelişmelerin AB açısından yetersizliğini vurgulayarak, savunma ve güvenlik boyutunda Türkiye’nin AB’yi Ortadoğu sorunlarına daha fazla bulaştırması karşısında AB’nin çekincelerine dikkat çekmeye çalışmışlardır.

Dördüncü bölümde Türkiye’nin Yunanistan ve Balkanlarla ilişkileri ele alınmıştır. Bu bölümde, Yunanistan-Türkiye ilişkilerinin ağırlığı hissedilirken, başlıkta yer alan Balkanlar boyutunun içini dolduracak bir çerçeve çizilememiştir. Yoğun olarak Yunanistan ve Türkiye arasındaki sorunlar ve bu bağlamda meydana gelen gelişmelerin ele alındığı bölümde, Yunanistan’la ilişkilerin düzelmesinde Türkiye’nin atacağı adımların önemi vurgulanmıştır. Yazarlara göre bu yöndeki en önemli adım, Yunanistan’ın karasularını genişletmesinin savaş sebebi (*casus belli*) sayılacağı yönündeki parlamento kararının iptali olacaktır (s.126). Yazarlar, Kıbrıs’ta çözüm bulunmasının anahtarının Türkiye’nin elinde olduğunu belirttikten sonra, AKP hükümetinin bu yönde Türkiye’nin uzlaşmaz saydıkları tutumunu değiştirebileceğini de öngörmüşlerdir. Türkiye’nin Balkanlardaki politikalarını NATO müttefiklerinin politikaları paralelinde değerlendiren Larabee ve Lesser, Balkanlarda Türkiye ile Yunanistan’ın ortak çıkarlarının bulunmasını, ilişkilerde yumuşama ve uzlaşmanın bir yolu olarak ortaya koymaktadırlar.

Beşinci bölümde yazarlar, Türkiye ve Avrasya ilişkilerini Orta Asya ve Kafkaslarla ilişkiler ve enerji boyutu bağlamında ele almış, bu ilişkilerde belirli bir etkinliği olan Rusya ve İran gibi diğer bölgesel aktörlerin rolü de ihmal edilmemiştir. Bunun yanında Avrasya ile ilişkilerde ABD ile mevcut

stratejik işbirliği de gözardı edilmemiştir. Yazarlar, Türkiye'nin doksanlı yılların başındaki Orta Asya'ya karşı politikalarının başarısızlık sebeplerini tartıştıktan sonra, bu yapısal sorunların sürmesine karşın, 11 Eylül sonrasının ABD'nin de güçlü desteği ile Türkiye'ye bölgede önemli bir rol üstlenme konusunda yeni olanaklar yaratacağını öngörmüşlerdir. Larabbe ve Lesser, Türkiye'nin Afganistan'da üstlendiği rolü de bu durumun bir habercisi olarak değerlendirmektedir (s.138). Türkiye'nin Kafkaslara karşı stratejik ilgisini, Azerbaycan ve Gürcistan'ın Batı yanlısı politikalarının devamıyla ilişkilendiren yazarlar, özellikle Şevardnadze'nin başkanlığının sona ermesinin istikrarsızlıklara yol açabileceğini öne sürmüşlerdir. Bilindiği gibi Şevardnadze'nin gidişi, yazarların aslında hiç beklemediği bir biçimde gerçekleşmiştir. Bunun yanında, Şevardnadze'nin "kadife devrim"le başkanlıktan ayrılması sonrasında kurulan ve büyük ölçüde ABD desteğine sahip yeni yönetimin Gürcistan'ın Batı yönelimli dış politikalarında bir değişiklik ortaya koymadığı da açıktır.

Türkiye'nin Avrasya politikasının şekillenmesinde enerji boyutuna ağırlık veren Larabbe ve Lesser, bunu Kafkasların istikrarı ile ilişkilendirmişlerdir. Yazarlar Rusya'yı Türkiye'nin Avrasya politikalarına etkisi bağlamında ele almışlar, gelişen ekonomik ilişkilerden özetle söz etmenin dışında iki ülkenin birbirlerine yönelik dış politikalarına sadece yüzeysel değinmişlerdir. Türkiye'nin Avrasya politikalarına etki eden diğer bir bölgesel güç olan İran'ın bölgeye etkisi, yazarlara göre, yakın ve orta dönemde özellikle de ABD faktörü dolayısıyla sınırlı kalacaktır (s. 154). Son olarak, Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkaslara yönelik politikalarının belirli bir yön ve çizgisinin bulunmadığı, dolayısıyla da daha çok kişisel heves ve bağlantılarla yönlendirilmekte olduğu görüşüne katılan yazarlar, Türkiye'nin bölgede etkin bir rol üstlenmesini neredeyse bütünüyle ABD'nin bölgeye yönelik politikalarına bağlamışlardır. Yazarlara göre, terörizmle savaş ABD'nin Orta Asya ve Kafkaslarla daha yakından ilgilenmesine yol açarsa Türkiye bundan yararlanabilecektir, aksi halde Türkiye bölgede yol almakta güçlük çekecektir (s.164).

Türkiye'nin Ortadoğu ve Akdeniz ilişkilerinin ele alındığı altıncı bölümde ilk olarak, bölgeyle ilişkilerde belirleyici bir etkisi olan tarihsel geçmiş ele alınmıştır. Körfez Savaşı sonrası Türkiye'nin Ortadoğu politikalarının önemli bir dönüm noktasına geldiğini belirten yazarlar, Türkiye'nin özellikle Irak, Suriye, İsrail ve daha az olmak üzere İran'a karşı daha az çekingen ve tek yanlı karakterde politikalara yöneldiğine dikkat çekmektedirler (s.177). Sayılan ülkelerle ilişkilerde yaşanan gelişmeleri özetle ortaya koyan yazarlar, bu ilişkileri temelde Batı'nın bakış açısına göre değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Larabee ve Lesser'a göre Türkiye konumunu her ne kadar Doğu ile Batı ya da İslam dünyası ile Avrupa arasında bir köprü olarak tanımlasa da, Batı Türkiye'yi Ortadoğu'da bir *bariyer* olarak görme eğilimin-

dedir (s.193). Fakat yazarlar, uzun dönemde Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkilerinde ne *köprü* ne de *bariyer* olmayacağını, daha çok gittikçe güçlenen ve bağımsız bir bölgesel aktör, hatta muhtemelen çok daha zor bir bölgesel müttefik olacağını öngörmüşlerdir (s. 202). Larrabee ve Lesser, bunun ulusal çıkarlardaki duyarlılık ve risk algılamasının sonucu olarak ortaya çıkacağı düşüncesindedirler. Yine yazarlar, Türkiye'nin geçmişte oynadığı Batıya bölgede geçit sağlama ve Batının güç kullanma tasavvurlarına yardımcı olma rolünün değişeceğini öne sürerek, bu bağlamda ABD'yi bölgede girişeceği eylemlerde ülkenin imkanlarından yararlanma konusundaki hesaplarını gözden geçirme yönünde uyarılmışlardır (s. 201-202). Bilindiği gibi, ABD'nin Irak saldırısında Türkiye'den beklenen desteğin gelmemiş olması, yazarların bu yöndeki öngörüsünün yerinde olduğunu göstermiştir.

Larrabee ve Lesser yedinci bölümde, hem ABD ve hem de Türkiye açısından stratejik işbirliği olarak gördükleri Türkiye-ABD ilişkilerini ele almışlardır. Yazarlar, 19. Yüzyıldan başlattıkları ABD-Türkiye ilişkilerini ağırlıklı olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki değişimlerle ortaya çıkan ve daha çok kesiştiğini düşündükleri stratejik çıkarlar bağlamında incelemiştirlerdir. Larrabee ve Lesser'a göre Türkiye'nin ABD ile ilişkilerde önemli çıkarları vardır. Bunlardan ilki, Rusya'dan duyulan endişe karşısında, ABD'nin NATO ile birlikte sağladığı güvenlik garantisidir (s. 216). Ortadoğu ve Balkanlarda, yani Türkiye'nin sınırlarında ortaya çıkacak güvenlik risklerinin giderilmesinde ABD işbirliğinin yararları, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinden bir diğer çıkar olarak ortaya konmuştur. ABD'nin Türkiye'nin yakın çevresinde sürekli asker bulundurması Türkiye'nin yararına bir durum olarak ortaya konmuştur (s. 218). Larrabee ve Lesser'e göre, Türkiye'nin ABD ile işbirliğinden en önemli çıkarları, ABD'nin Bakü-Ceyhan Boru Hattı ve Türkiye'nin AB üyeliğine vereceği destektir. Yazarlar, güvenlik konusunda çok duyarlı bu iki ülkenin çıkarlarının bu bağlamda kesiştiğini, fakat siyasal konular söz konusu olduğunda birtakım kuşkulu ve kırılğan yaklaşımların ağırlığını koruyacağını öne sürmüşlerdir. Nitekim, insan hakları, ermeni soykırımı iddiaları ve Kürt sorunu gibi konular, Türkiye-ABD ilişkilerinin kırılğan noktalarını oluşturmaya devam etmektedir.

Larrabee ve Lesser sekizinci bölümde, diğer bölümlerde ortaya koydukları görüşlerin genel bir değerlendirmesini yaparak, bu değerlendirme- nin sonuçlarıyla geleceğe yönelik birtakım öngörüler ortaya koymaya çalışmışlardır. Yazarlar, Türkiye'nin uluslararası alandaki yerinin ve oynayacağı rolün büyük oranda iç siyasal ortamdaki gelişmelere ve daha çok da çeşitli sorunların çözümüne bağlı olduğunu öne sürmektedirler. Bu sorunlar, toplum yapısının gelecekte alacağı biçim, Türkiye'nin uluslararası kimliği, bölgesel tavrı ve küreselleşen dünyadaki yeri ile ilgili sorunlar olarak görülmektedir. Bunun yanında, Türkiye'nin dış politikasının büyük oranda Batı ile ilişkileri çerçevesinde belirleneceği ve bunun en önemli unsurunun

da Avrupa ile entegrasyon sürecinin olacağını öne sürmüşlerdir. Yazarlara göre, Türkiye-Avrupa ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesi, Türk-ABD ilişkilerini ve hatta Avrupa-ABD ilişkilerini rahatlatacak en önemli unsurdur (s. 252). Larrabee ve Lesser bu bağlamda Türkiye'nin Batılı ortakları için birtakım önerilerde de bulunmuşlardır. Türk dış politikasının yönünün ve potansiyelinin en önemli belirleyicisi olarak Türkiye'nin iç evrimini gördüklerinden, Türkiye'nin Batılı ortaklarına bu gelişmelerle ilgilenmelerini önermektedirler. Larrabee ve Lesser, Türkiye'nin reformlar konusundaki tercihlerinin Ankara tarafından yapılması gerektiğini, Batılıların bu sürece yalnızca destek vererek dahil olabileceklerini ifade etmektedirler. Fakat, bu noktada içeride gerçekleştirilecek reformların Türk siyasal yaşamına yeni siyasal güç odaklarını getireceğini düşündüklerinden yazarlar, Batının vakit kaybetmeden bu yeni liderlerle temasa geçmeleri gerektiğini de vurgulamışlardır. Bu yeni siyasal güç odakları, genel bir ifadeyle "İslamcılar" ve "Türk milliyetçileri" olacaktır (s. 251). Yazarların bu sonuca nasıl ulaştıkları pek belli olmamakla birlikte, Türkiye'nin yakın siyasi geleceğinde merkez sol ve merkez sağ partilere fazla şans tanımadıkları açıktır. Larrabee ve Lesser'in Batılılara bir diğer önerisi, Türkiye'nin AB'yle ilişkileri konusunda AB ve ABD'nin uyum içinde davranmaları yönündedir. Yazarlara göre, Türkiye'yi ABD ve AB arasında bir tercih yapmak durumunda bırakmak, Türk dış politikasını açmaza sokabileceği gibi, Avrupa ve ABD ilişkilerini de gerginleştirecektir.

Larrabee ve Lesser son olarak, Türkiye'nin uluslararası alanda kimlik sorununun çözümsüz kalacağını, Türkiye'nin Avrupa devletlerinden farklılığını koruyacağını öngörmüş ve böyle bir çözümün çok da gerekli olmadığını vurgulamışlardır. Bu noktada yazarların açıklama yapmadan ve kestirme bir biçimde, "Kemalist gelenek zayıflayabilir ya da değişebilir ama Atatürk'ün mirası Türkiye'nin politika evriminde önemli etkiler yapmaya ve onu birçok yönden diğer Avrupalı devletlerden farklılaştırmaya devam edecek gibi görünmektedir" (s. 253) diyerek, Türkiye'nin Avrupalılığının önündeki engelin Atatürk'ün mirası olduğu sonucuna ulaşmaları ciddi bir biçimde tartışmalı görünmektedir.

Kitapta biçimsel açıdan da bazı sorunlar vardır. Bazı bölümler 3 Kasım 2002 seçimleri öncesinde yazıldığı izlenimi verirken (Örneğin, s. 90'da AKP'nin seçimlerde başarı kazanmasının ve hükümette yer almasının muhtemel olduğu ifadesi yer almaktadır), hemen ardından gelen başka bölümlerde seçimlerde AKP'nin kazandığı zaferden söz edilmektedir (s. 99). Kitabın çevirisinde de birtakım sorunlar göze çarpmaktadır. Özellikle kullanılan terimler açısından bir bütünlük sağlanamamıştır. Örneğin, kimi zaman reisicumhur, kimi zaman cumhurbaşkanı ya da milletlerarası ve uluslararası terimlerinin değişerek kullanılmış olması, ayrıca hukukun üstünlüğü

gibi yaygın kullanıma sahip bir ifade yerine kanun hakimiyeti ifadesinin kullanılmasının akıcılığı bozduğu söylenebilir.

Yazarların bazı tartışmalı savları ve öngörülleri olmasına karşın, Türk dış politikası açısından ortaya çıkan gelişme ve değişimlerde içsel bağlantıların da ihmal edilmemiş olmasıyla yerinde bir analizle şekillendirilmiş olan bu çalışma, Türk dış politikasının geleceği için öngörülerde bulunmayı sağlayabilecek bir çerçeve sunmayı başarmıştır. Fakat eserde, Batılı bakış açısının hakimiyeti güçlü bir biçimde sezilmekte, Türkiye'ye biçilmiş "ılımlı İslam" modelinin olumlanması da rahatsız edici görünmektedir. Bu tür eleştirilebilecek ve akılda tutulması gereken yönlerine karşın, Larrabee ve Lesser'ın bu eseri Türk dış politikası alanındaki literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.